

Joanna K. Wawrzyniak

Opiekuńczo-wychowawcza rola dziadków w rodzinie

Pedagogika Rodziny 1/2, 95-103

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Joanna K. Wawrzyniak

Opiekuńczo-wychowawcza rola dziadków w rodzinie

Streszczenie

Artykuł zawiera przegląd teorii i wyników badań na temat socjalizacyjnej roli dziadków w rodzinie. Istota pełnienia roli dziadków w rodzinie tradycyjnej opiera się na ich zaangażowaniu w proces opieki, wychowania i edukacji w wymiarze międzygeneracyjnym. Typologie realizowania ról dziadków w rodzinie (babci i dziadka) zdają się potwierdzać zarówno jej znaczenie dla wnuków, jak i dla samej aktywności seniorów w rodzinie wielopokoleniowej.

Summary

The article includes reviews of theories about grandparents role in the grandchildren socialization process. Meaning of seniors roles in the traditional family is important because of their activity in education and carrying process. Author describes typology of grandparents roles realization and the most popular forms of social and family activities in old age as well.

Znaczenie dziadków w rodzinie związane jest z ich rolą w procesie socjalizacji wnuków. Pojęcie to odnosi się w głównej mierze do kształtowania osobowości, a więc do przekazywania wartości, norm i wzorów kulturowych, co jest nie bez znaczenia w zjawisku przystosowania społecznego dzieci i młodzieży. Wychowawcza (socjalizacyjna) rola dziadków ma charakter zarówno bezpośredni – realizuje się przez opiekę, jak i pośredni – jest wsparciem dla rodziców dziecka. Z punktu widzenia osób starszych rodzina stanowi naturalne i często jedyne środowisko, w jakim funkcjonują i rozwijają się.

Dzięki poprawiającym się standardom życia widoczny jest proces starzenia się ludności poprzez wydłużanie się życia ludzkiego, co z kolei ma ten pozytywny wymiar, że (potencjalnie) większa część najmłodszego pokolenia ma szansę doświadczenia obecności i wpływu w okresie własnego dorastania.

W dzisiejszych czasach, kiedy stosunek młodego pokolenia do starszych ludzi jest najczęściej niewłaściwy, ważne są bliskie i pozytywne relacje dziadków z wnukami. Wpływ dziadków na najmłodsze pokolenie jest nieoceniony i często niedoceniany, a wiąże się z bogactwem interakcji, silnymi więziami, przekazy-

wanymi wartościami oraz pozytywnym wpływem jednego pokolenia na drugie, wzajemną edukacją. Harmonijne współżycie dziadków i wnuków może być dobrodziejstwem dla jednych i drugich. Kontakty takie leżą w naturze obydwojga. Każdemu pokoleniu mogą dostarczać cennych wartości (Małecka 2006: 24). Nie do przecenienia są także kwestie opieki i pomocy, jaką dziadkowie bezinteresownie świadczą na rzecz wnuków.

Więzi między dziadkami a wnukami są w Polsce bardzo silne. Szczegółowych informacji dostarczają przeprowadzone w 2001 roku badania CBOS. Dotyczą one tego, co zawdzięczamy swoim babciom i dziadkom (www.cbos.pl, BS/8/2001). Analiza danych pozwala sformułować następujące wnioski w tym zakresie: wnuki otrzymują od dziadków głównie drogowskazy w postaci zasad moralnych (61%), przekazywana jest im także wiara w Boga (60%) oraz poczucie, że są kochani (60%). Z racji wieku przekazują wnukom również historię zarówno rodziny, jak i ojczyzny, ważne tradycje i zwyczaje. Deklaracje co do zawdzięczanej dziadkom opieki i wychowania częściej pojawiają się u młodszych ankietowanych (47%). Również seniorom ponad połowa respondentów zawdzięcza takie cnoty jak: obowiązkowość, pracowitość, samodyscyplina, silna wola (53%).

Inne badania wskazują, że do najwyższej cenionych wartości wynoszonych z kontaktów z dziadkami należą: poczucie bycia kochanym, wiara religijna, zasady moralne, znajomość dziejów rodziny, silna wola, samodyscyplina, pracowitość oraz miłość do ojczyzny. Wyniki dowodzą, że rola dziadków jest nadal znacząca w wychowaniu wnuków. Zdecydowanie więcej zawdzięczają im ci, wobec których pełnili oni w jakimś zakresie funkcje opiekuńcze i wychowawcze aniżeli ci, którzy nie mieli z nimi bliskiego kontaktu (Dyczewski, 2003: 123).

Babcie i dziadkowie są dla dorastających wnuków ważni nie tylko jako opiekunowie, ale także jako starsi członkowie rodziny i osoby bliskie. Relacje z nimi rozszerzają krąg doświadczeń społecznych i psychicznych, stwarzają przy tym podstawy kształtowania się poczucia zakorzenienia w przeszłości rodziny i tym samym sprzyjają rozwojowi tożsamości indywidualnej.

Dziadkowie są dla młodzieży źródłem wsparcia w przeżywanych problemach i w przekształcaniach stosunków z rodzicami. Dostrzeżenie w ich osobach jednostek w późnej fazie dorosłości pozwala kształtować stosunki z wnukami na zasadach bardziej partnerskich, przybliżając im tym samym szansę wejścia w dorosłość.

Dziadkowie pełnią ważne role w rodzinie wielopokoleniowej. Uczucia, którymi na ogół dziadkowie darzą swoje wnuki, można określić mianem „późnej miłości”. Wnuki odwzajemniają tę miłość, co potwierdzają wyniki badań psychologicznych. Badania J. Rembowskiego oraz M. Susłowskiej wskazują, że najbardziej pozytywny stosunek do dziadków mają dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym. Znaczenie dziadków dla dzieci maleje wraz z ich dorastaniem.

Dzieci, które spędzają z dziadkami dużo czasu, doceniają ich cierpliwość, doznana opiekę, wspólną zabawę, na którą rodzice coraz częściej nie mają czasu.

W wielu rodzinach to właśnie dziadkowie zaspokajają u dziecka potrzebę bezpieczeństwa, której długotrwały brak może niekorzystnie modyfikować rozwój małego dziecka.

Młody człowiek dzięki interakcji z dziadkami uczy się szacunku dla starszego pokolenia. Dziadkowie darzą wnuki wielką miłością, są dla nich zdolni do dużych poświęceń. Natomiast dzieci doceniają cierpliwość, wspólnie spędzony czas, zabawę oraz opiekę, na którą rodzice czasami nie mają czasu.

Miłość dziadków i babć do wnuków jest zazwyczaj bardziej świadoma, są także bardziej pobłażliwi niż byli w stosunku do własnych dzieci. Przyjście na świat pierwszego wnuka stanowi ważny moment w życiu seniorów. W relacji do nich dziadkowie i babcie deklarują miłość równie silną jak do własnych dzieci, choć kochają je „trochę inaczej”. Ta odmienność łączy się z jednej strony ze świadomością wartości życia i ciągłości rodziny, którą zapewniają wnuki, z drugiej zaś strony dziadkowie nie są obciążeni odpowiedzialnością rodzicielską spadającą na rodziców. W rezultacie miłość do wnuków jest bardziej świadoma, a stosunek do wnuków bardziej łagodny niż do własnych dzieci (Chmielewska, 2002: 9–16).

Wnuki czerpią radość z rozmów z dziadkami, cenią to, że ciekawie opowiadają, potrafią słuchać, chętnie odpowiadają na zadawane pytania. Równie ważna dla dzieci jest możliwość wspólnego spędzania czasu, ale też to, że dziadkowie zazwyczaj bywają hojni, bronią, gdy dzieje się krzywda, spokojnie wysłuchują.

Dziadkowie często biorą na siebie dbałość o przekazanie tradycji. Jeśli wychowują swoje wnuki, towarzyszy temu nie tylko spełnienie obowiązków lub chęć udzielenia wsparcia rodzicom. Ważne jest dla nich również to, że w swoich wnukach widzą ciągłość rodu, kogoś, kto może nadać nowy sens ich życiowym wysiłkom i staraniom przodków. Istnieje przekonanie, również wśród samych dziadków, że rodzice wychowują, a dziadkowie rozpieszczają. Zadaniem dziadków jest nadanie dodatkowego kontekstu wychowaniu: spełniania zachcianek, marzeń, cieszenia się samym faktem obcowania z dziećmi swoich dzieci. Ludzie starsi mają też zwykle więcej czasu, są mniej obciążeni stresem i zabieganiem o codzienne dobra. Dlatego też najbardziej powszechnym w kontaktach z wnukami jest związek zaangażowany i towarzyski – pierwszy charakteryzuje się aktywnym uczestnictwem w wychowaniu wnuków, drugi zaś – przyjaznymi stosunkami wynikającymi z bliskości i zaufania (Marchow, 2005: 13–21). W wielu rodzinach to właśnie dziadkowie zaspokajają u dziecka potrzebę bezpieczeństwa, której długotrwały brak może niekorzystnie modyfikować rozwój małego dziecka (Włodowska, 1995: 19–21).

Funkcja socjalizująco-wychowawcza dziadków polega również na realizacji potrzeb poznawczych, które są zaspokajane przez organizowanie atrakcyjnych, inspirujących okazji edukacyjnych. Dziecko w trakcie codziennych spacerów, wycieczek, prac domowych uczy się i poszerza wiedzę o świecie oraz przyswaja nowe, ciekawe wiadomości. Starsi dają wnukom wsparcie w niełatwych chwilach i dostrzegają ich starania w osiągnięciu trudnych celów. Dziadkowie są doskonałymi

przewodnikami po świecie majsterkowania, a babcie po krainie prac kulinarnych. Ich różnorodne kontakty z wnukami to także znakomite lekcje na temat starzenia się i starości oraz tolerancji (Andrzejewska 2006: 4–9). Przez bezwarunkową akceptację wnucząt dziadkowie zaspokajają ich potrzeby kontaktów emocjonalnych.

O. Czerniawska (2000) przedstawia dziadków jako oazę spokoju. Podczas kiedy rodzice rozwodzą się, przechodzą przez okres kłótni, rozstania, podziału mienia dom dziadków staje się ostoją, jest stabilny i pewny dla dzieci. Gdy rodzice łączą się w nowe związki małżeńskie, macochy i ojczymowie nie zawsze są aprobowani przez dzieci. Wówczas znowu dziadkowie stanowią oazę spokoju, bezpieczeństwa i stabilnego uczucia. Niekiedy tylko w domu dziadków je się wspólne posiłki, rozmawiając przy stole. Od nich można się dowiedzieć o rodzicach, gdy byli dziećmi – co robili, jak się bawili. Równocześnie dziadkowie traktują niekiedy swoje wnuki jak małe dzieci, nie zauważając ich dorastania.

Obecnie dziadkami stają się ludzie sprawni fizycznie, niekiedy jeszcze pracujący zawodowo i w sile wieku. Zarówno babcie, jak i dziadkowie coraz rzadziej są skłonni ograniczać swoją aktywność jedynie do ról rodzinnych. Raczej pokolenie czwartego wieku współcześnie częściej realizuje się w pełnieniu ról babć i dziadków, zatem „dziadkowanie” ma dziś charakter bardziej nowoczesny i koleżeński niż we wcześniejszych pokoleniach. Ponadto szerokie angażowanie się w zadania opiekuńcze i wychowawcze starszego pokolenia ma nie zawsze korzystny wpływ na atmosferę w domu. Może wiązać się bowiem z nadmiernym wpływem babci na dziecko, często konfliktem autorytetów, próbami dominacji (głównie babć) czy nadmiernym krytykowaniem i pouczaniem płynącym ze strony obydwu pokoleń (rodziców i dziadków). Udział babci w rodzinie trzypokoleniowej niesie ryzyko negatywnego wpływu na pełnione przez rodziców role rodzicielskie. Wzajemne stosunki rodzice–dziecko są wtedy zachwiane.

Negatywne interakcje rodziców z dziadkami zdarzają się dość często i stanowią w znacznym stopniu czynnik dezorganizujący młodą rodzinę. Brak porozumienia między rodzicami a dziadkami co do traktowania dziecka jest źródłem sprzecznych oddziaływań, jakim podlega ono w rodzinie. Z uwagi na fakt, iż babcie coraz częściej przejmują w pewnym zakresie obowiązki matki, szczególnie w tych rodzinach, w których oboje rodzice pracują zawodowo, jest to prawdopodobnie dość częste zjawisko. Pewne światło na udział dziadków w życiu rodziny rzucają wyniki badań z lat siedemdziesiątych XX wieku. Analizując budżet czasu 1000 pracujących kobiet, stwierdzono, że opiekę nad dziećmi do 14 roku życia pełnią z reguły babcie, zaś dziećmi do 7 roku życia opiekuje się głównie babcie. Jest to dowód na to jak ważną rolę odgrywają dziadkowie w wychowaniu swoich wnuków (Strzemińska za: Czapów, 1978: 5–76).

Po narodzinach pierwszego dziecka matka potrzebuje pomocy przy jego pielęgnacji. Babcia, dając przykład i rady, może pomóc w uwalnianiu się od niepokołów związanych z pojawieniem się nowego członka rodziny. Pozwala to na kształtowanie się u matki prawidłowej postawy wobec własnego dziecka.

Najlepszym zatem rozwiązaniem zdaje się być pełnienie przez dziadków roli pomocniczej w opiece i wychowaniu – także ze względu na wnuki, dla których rodzice powinni być bezpośrednimi i naturalnymi opiekunami realizującymi główne potrzeby swoich dzieci. Korzystne są kontakty raczej odświeżone, o pewnej szczególnej atrakcyjności, rodzące u dziecka miłość i szacunek dla babci i dziadka, a przez nich dla całego starszego pokolenia. Najważniejszą więc rolą dziadków jest gotowość pomocy w sytuacjach kryzysowych, a także podczas nieobecności rodziców. Wprawdzie osoby w starszym wieku potrzebują zainteresowania i poczucia, że są potrzebne rodzinie, sprawia im to przyjemność, lecz nakładane na nich funkcje wychowawcze kolidują nieraz z prawem wynikającym z wieku do odpoczynku, potrzebą spokoju i ciszy. Prowadzenie odrębnego życia przez starsze pokolenie owocuje zadowoleniem z własnych dokonań, jak i radością z osiągnięć dzieci i wnuków.

Dawne pokolenia wspominają babcinę, która zawsze była na miejscu, gdy rodzice wychodzili z domu. Ona też najszybciej zdaje sobie sprawę ze swej roli. Współczesne babcie to najczęściej kobiety pracujące zawodowo i w sile wieku. Dlatego teraz nie poświęcają się całkowicie opiece nad wnukami. Pomimo to bardzo je kochają i zawsze można liczyć na ich pomoc. Obecność takiej osoby zwiększa poczucie bezpieczeństwa w rodzinie, sprzyja powstawaniu atmosfery i pogody. Wiele sytuacji takich jak: organizacja czasu wolnego, wakacji, świąt znacznie łatwiej można rozwiązać dzięki obecności i pomocy babci. W ten sposób przekazuje ona pewne tradycje kulturowe wnukom. Dzieci uczą się pewnych reguł postępowania, mają wzór, który później w dorosłym życiu przenoszą na własny grunt rodzinny.

Życie rodziny wielopokoleniowej, w której jest babcia, dziadek jest nie tylko spokojniejsze, ale także bogatsze i pełniejsze. Dostarcza to dziecku więcej zróżnicowanych doświadczeń, a do rodziny wprowadza bardzo cenne elementy tradycji. Pozwala to na szersze spojrzenie na własną rodzinę i jej dzieje, a także na lepsze zrozumienie procesu przemian społecznych.

Adaptacja do tej roli nie zawsze jest łatwa, gdyż jej realizacja wymaga innego postępowania niż bycie matką, opiera się w dużej mierze na posiadanym już doświadczeniu życiowym.

W literaturze przedmiotu spotyka się różne typologie pełnienia roli babci, które uwzględniają zarówno typ zbliżony do tradycyjnie pojmowanego, jak i nowoczesne wersje aktywności rodzinnej w tym względzie oraz implikacje społeczno-psychologiczne w obszarze pełnienia nowej roli (Rybczyńska, 1976: 136–146):

- *Babcia matkująca* – to kompilacja ról babci i matki z przewagą zachowań macierzyńskich,
- *Babcia obojętna* – to rola, w której realizacja jakichkolwiek potrzeb nie wiąże się z aktywnością związaną z wnukami,
- *Babcia wyemancypowana* – to babcia, kocha swoje wnuki, lecz nie ma dla nich czasu z powodu innych atrakcyjniejszych dla niej aktywności,

- *Babcia w pretensjach* – ukrywa fakt bycia babcią, podobnie jak swój wiek, niechętnie patrzy na role rodzinne wynikające z tej fazy życia,
- *Babcia normalna* – cieszy się z przebywania z wnukami, poświęca im wiele czasu i uczuć, ale nie wchodzi w kompetencje rodziców,
- *Babcia entuzjastka* – rozpieszcza wnuki i z oddaniem wypełnia rolę babci, uznając ją za najważniejszą,
- *Babcia dyspozycyjna* – zawsze można na nią liczyć, pełni głównie funkcje usługowe i pomocnicze względem dzieci i wnuków,
- *Babcia wszechmatka* – jej instynkt macierzyński góruje nad innymi, zarówno dzieci, jak i wnuki obdarowuje miłością, zapewnia zawsze azyl i poczucie bezpieczeństwa,
- *Babcia męczennica* – chętnie opiekuje się wnukami, ale robi z siebie męczennicę,
- *Babcia dyktator* – jest głową rodziny w sensie kierowania, decyduje o wszystkim w rodzinie, nie znosi sprzeciwu, często jest postrachem najbliższych.

Chociaż dziadek często także nie od razu wchodzi w swoją nową rolę społeczną, jest on jednakowo ważny dla wnucząt jak babcia. Relacje dziadka z dziećmi są inne niż w przypadku kobiet. Podstawą są wspólnie wykonywane czynności rekreacyjne. Jeśli zdrowie dziadka pozwala, uczestniczy on wspólnie z dziećmi w spacerach, zabawach, grach, wycieczkach. Podczas nich właśnie wymieniają informacje, poglądy, przekazują im fragmenty swojego życia, swoją wiedzę, doświadczenia życiowe, niejednokrotnie również historię rodziny i państwa. Nierzadko zdarzają się sytuacje, gdzie dziadek zostaje bohaterem lub wzorem do naśladowania. Kontakt emocjonalny wnuków z dziadkiem jest bardzo ważny dla wszechstronnego rozwoju dzieci. Kontakty dziadków z wnukami, oczywiście nie mogą być zastąpione przez inne związki. Nie ulega też wątpliwości, że oba pokolenia wzajemnie się potrzebują. Istotą „dziadkowania” jest pełnienie swoich ról w sposób oparty na więzi emocjonalnej. Dziadkowie tworzą dla wnuków azyl z dala od codziennego świata, w której wspólne przebywanie daje poczucie miłości i bezpieczeństwa.

W stosunkach dziadków z wnukami ważne miejsce zajmuje wspólne wykonywanie czynności. W większości są to czynności typu rekreacyjnego takie jak: spacer, wycieczki, oglądanie telewizji, gry i zabawy. Przekazują im również elementy historii kraju, w której uczestniczyli. Zdarza się, że dziadek dla wnuków staje się bohaterem, wzorem do naśladowania. Ma to duży wpływ na rozwój osobowości dziecka.

Bezpośrednie kontakty z dziadkami uczą dzieci rozumieć rozwój społeczeństwa i dzieje własnej rodziny. We właściwy sposób kształtuje się również ich stosunek do ludzi starszych. Dzięki dziadkom dzieci od najmłodszych lat uczą się dostrzegać różne potrzeby innych, uczą się tolerancji i szacunku dla drugiego człowieka. Starsi mają także wpływ na kształtowanie się w nich poczucia obowiązku oraz odpowiednich postaw (Susułowska, 1998: 13–66).

Typologia stylów pełnienia roli dziadków również uwzględnia zarówno cechy specyficzne dla seniorów, jak i psychospołeczne warunki realizowania danej roli (Chmielnicki, 1978 za: Szatur-Jaworska, Błędowski, Dziegielewska, 2006: 100):

- Styl formalny – ograniczający się w kontaktach z wnukami do tego, „co należy”,
- Styl „zastępczych rodziców” – polegający na wypełnianiu wobec wnuków ról rodzicielskich,
- Rola „krynicy mądrości rodzinnej” – dziadkowie edukują wnuki i przekazują tradycje rodzinne, cieszą się dużym autorytetem,
- Rola rozrywkowa – dziadkowie utrzymują z wnukami stosunki oparte na wspólnej zabawie i wzajemnej satysfakcji,
- Rola „życzliwych św. Mikołajów” – dziadkowie rzadko kontaktują się z wnukami, lecz obdarowują ich prezentami, pieniędzmi.

Z racji tradycyjnego pojmowania ról rodzinnych można przypuszczać, że stosunkowo rzadko w Polsce obserwuje się styl polegający na dystansowaniu się od wnuków. Częściej relacja między dziadkami a wnukami ma charakter „odroczonego rodzicielstwa” (Susułowska 1998: 67). Na popularność takiego przyjmowania roli wpływają warunki mieszkaniowe i praca zawodowa lub kontynuowanie studiów przez rodziców.

Cz. Czaporów (1978) opisuje, jak ważną rolę odgrywają dziadkowie w wychowaniu dzieci. Zauważa m.in., że na ogół spośród dziadków większy wpływ na życie rodzinne wywiera babcia. Ojcowie rodziców dziecka zdecydowanie rzadziej stykają się z wnukami, a kontakt z nimi ma przede wszystkim charakter rekreacyjny. W wielu wypadkach babcia obejmuje szereg opiekuńczych funkcji, aby pomóc w ten sposób rodzicom. Dziadkowie w wielu wypadkach lubią okazywać dumę z powodu osiągnięć wnuków, a jednocześnie wcale nie są skłonni do brania na siebie odpowiedzialności za ich wykroczenia i błędy. Często bardzo chętnie nawiązują kontakty z wnukami, gdyż bywają one dla nich bardziej atrakcyjne niż kontakty z przedstawicielami własnej generacji. Mają one głównie charakter zabawowy, towarzyski, rekreacyjny. Tęgo rodzaju relacje, o ile są częste i przez dziecko lubiane, znacząco na nie oddziałują. Stosunek dzieci do dziadków jest z reguły odbiciem stosunku rodziców do dziadków. Może to być stosunek dezaprobaty i lekceważenia bądź też szacunku i uznania.

Przy coraz częstszej nieobecności w domu zapracowanych rodziców seniorzy stanowią oparcie dla młodych członków rodziny. Dlatego tak ważne jest wpojenie dzieciom szacunku dla osób starszych. Bezpośredni kontakt dzieci z dziadkami pozwala uświadomić im, jaką mądrość zdobywa człowiek wraz z wiekiem. Obecność w rodzinie osób starszych uczy młodzież tolerancji, ale również pozwala bezpośrednio zetknąć się z ich problemami.

Rodzina wielopokoleniowa była najpowszechniejszą formą koegzystencji człowieka we wcześniejszych okresach historii. W świecie współczesnym w krajach

wysoko rozwiniętych obserwujemy tendencję do zakładania rodzin małych (dwupokoleniowych) mieszkających oddzielnie. Jednak w polskich realiach ekonomicznych liczba rodzin trzypokoleniowych, gdzie dziadkowie mieszkają wspólnie z wnukami, bardzo gwałtownie nie spada. Istnieje jednak dążność młodych małżeństw do posiadania własnego mieszkania, a większość współczesnych rodzin dużych istnieje z przymusu właśnie ze względów mieszkaniowych i finansowych.

Nawet w zredukowanych dużych rodzinach, mających inną strukturę niż wielopokoleniowe, z racji zamieszkiwania z młodszym pokoleniem tylko jednego z dziadków – najczęściej babci – rola seniorów jest odmienna niż w poprzednich dziesięcioleciach. Charakter patriarchalny takich rodzin można jeszcze dostrzec na wsiach, lecz w złagodzonej formie. Obecnie najstarsze pokolenie nie góruje już nad młodszym, a władza nie spoczywa w osobie najstarszego mężczyzny.

Współczesne rodziny dotykają rozmaite przeobrażenia – często niepokojące. Przekształcenia ekonomiczne, polityczne i obyczajowe doprowadziły do modyfikacji obrazu rodziny, co nader często niekorzystnie wpływa na proces socjalizacji i zapewnienie opieki dzieciom. Podobnie transformacja spowodowała m.in. rozchwianie sytuacji bytowej. Wszystko to powoduje, że dzieci dorastają w otoczeniu społecznym charakteryzującym się osłabieniem norm i znaczenia instytucji. Dlatego rodzina spełnia swoje funkcje w gorszych warunkach, nawet jeśli dobrze sobie radzi pod względem ekonomicznym. Jednym z następstw transformacji ustrojowej i gospodarczej są wyjazdy zarobkowe stanowiące poważne zagrożenie dla trwałości rodziny oraz prawidłowego rozwoju dzieci. W zastępstwie nieobecnych rodziców dziećmi na ogół zajmują się dziadkowie, będący w tej sytuacji nieocenionym wsparciem dla pracujących rodziców oraz źródłem miłości i ciepła, gwarantem stabilności i bezpieczeństwa dla dzieci. Potwierdza to prawdę, iż tam gdzie są dziadkowie, dzieciom żyje się lepiej i spokojniej.

Realizacja funkcji opiekuńczych i wychowawczych możliwa jest dzięki istnieniu rodziny wielopokoleniowej. W znacznej mierze jest to rodzina wielopokoleniowa zmodyfikowana, która jednak oparła się zachodnim tendencjom do szybkiego usamodzielniania i redukcji więzi z bliskimi.

Relacje panujące w rodzinie wielopokoleniowej mają wielki wpływ na wychowanie młodego człowieka. Dziecko dorastając, od najmłodszych lat czerpie wzorce osobowe, którymi będzie posługiwało się w dorosłym życiu. Żyjąc pod jednym dachem zarówno z rodzicami, jak i z dziadkami, młody człowiek uczy się wielu norm postępowania zaobserwowanych w domu rodzinnym.

W czasach, gdy rodzice zajęci są pracą zawodową, to właśnie na dziadkach spoczywa obowiązek opieki i wychowania swoich wnuków. Przekazując odpowiednie tradycje, wzorce do naśladowania, są w stanie zapewnić im odpowiedni start w dorosłe życie. Ważnym aspektem w tym procesie są bliskie i pozytywne ich kontakty, które umożliwiają zrozumienie psychiki, potrzeb i postaw ludzi starszych. Uświadomienie sobie tego jest szczególnie ważne w dzisiejszych czasach, kiedy to

wydłuża się wiek życia ludzi starszych, a w wielu przypadkach stosunek młodego pokolenia do nich jest niewłaściwy.

Bezpośrednie kontakty z dziadkami uczą dzieci rozumieć rozwój społeczeństwa i dzieje własnej rodziny. We właściwy sposób kształtuje się również ich stosunek do ludzi starszych. Obecność babci i dziadka w rodzinie pozwala wnukom na bezpośrednie zetknięcie się z ich problemami, na kształtowanie właściwego podejścia do nich, co stanowi jedno z przejawów kultury osobistej i społecznej. Dzięki dziadkom wnuki uczą się również dostrzegać potrzeby ludzi starszych, uczą się tolerancji i szacunku dla drugiego człowieka.

Bibliografia

- Czapów Cz. (1978), *Rodzina a wychowanie*, Łódź.
- Czerniawska O. (2000), *Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii*, Łódź.
- Dyczewski L. (2003), *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*, Lublin.
- Nowicka A. (2006), *Wybrane problemy osób starszych*, Kraków.
- Susłowska M. (1998), *Psychologia starzenia się*, Warszawa.
- Andrzejewska J. (2006), *Spotkania dzieci i seniorów*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 6.
- Chmielewska M. (2002), *Rola dziadków w procesie socjalizacji*, „Wychowanie na co dzień”, nr 7.
- Małecka B. (2006), *Więzi uczuciowe między dziadkami a wnukami*, „Problemy Opiekuńczo- Wychowawcze”, nr 2.
- Małecka B. (1997), *Dziadkowie w rodzinie*, „Edukacja i Dialog”, nr 8.
- Marchow M. (2005), *Dziadkowie*, „Remedium”, nr 6.
- Rybczyńska I. (1976), *Jak być (kochaną) babcią*, Warszawa.
- Włodowska Z. (1995), *O późnej miłości*, „Wychowanie na co dzień”, nr 4.